

компетентного громадянина, професінала нового покоління. Без розв'язання цих та низки інших проблем сьогодення на політичному ринку країни і надалі розігруватиметься „регіональна карта” з непередбачуваними наслідками для країни.

1. Петрелла Р. Националистические и региональные движения в Западной Европе. // Этнос и политика: Хрестоматия / Авт.- сост. А. А. Прусаускас. – М.: Изд-во УРАО, 2000. – С. 234 – 244. 2. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році. – К.: Інформ. – видав. центр Держкомстату України, 2005. – 182 с. 3. Батанов О. В. Область // Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Т. 4. - К.:Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана. - 2002. – 720 с. 4. Нагребельний В. І. Регіон // Там само. – Т. 5. – К.:Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана. – 2003. - 736 с. 5. Марков С. « И для Украины это премьерство будет тяжелым испытанием» // Столичные новости. - №47–48. – 18– 4.12.07.

Л. Кочубей

КОНФЛІКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Дослідження політичних конфліктів та проектування шляхів їх вирішення є одним із найбільш актуальних напрямів політології.

Управління політичними конфліктами, зокрема, під час виборчих кампаній є важливою передумовою внутрішньополітичної та міжнародної стабільності України. Вивчення особливостей перебігу конфліктних ситуацій, з'ясування шляхів, які запобігають ескалації конфліктів, вивчення світового досвіду компромісів сприятиме налагодженню в нашій країні діалогу між владою та суспільством, більш дієвим формам управління, зростанню ефективності інститутів влади.

Українське суспільство є суспільством як конфліктним, так і суспільством з високим рівнем **невизначеності** в соціально-політичній і духовній сфері. Політична ситуація, яка склалася, потребує вироблення нагальних механізмів запобігання надмірному загостренню протиріч, ефективного контролю за врегулюванням конфліктних ситуацій.

Як відомо, порушення стабільності супроводжується кризами. Нестабільність, що призводить до перестановок у межах еліти (розпуск парламенту, відставка уряду і т.п.), може бути викликана кризою влади різної гостроти — як конфліктами між різними групами еліти, так і конфліктами між владою і народом.

Відповідно до цього, політики та політтехнологи мають враховувати багатоплановий, багатофакторний та багатофункціональний характер впливу державної влади на перебіг та розв'язання конфліктних ситуацій у сфері політики, оскільки не існує нічого, що знаходилося б абсолютно поза політикою.

Конфлікти виникають там, де має місце зіткнення різних інтересів і прийняття рішень стає проблематичним. Чим більше можливих варіантів рішень, тим глибшим може бути конфлікт. До того ж, існують ситуації (наприклад, у масових стихійних протестних діях), коли їх учасники чітко не уявляють і не маніфестують предмет своїх вимог. Відомі конфлікти, у яких заявлені позиції приховують справжні інтереси за відомою приказкою: політику мова дана для того, щоб приховати свої думки. Можливі також конфлікти, ідеологи і менеджери яких намагаються залишитися у тіні, приховуючи свої цілі та роль у них. Тому вихідною умовою вирішення конфлікту є визначення його предмету, з'ясування його учасників та нагнхенників, їх справжніх інтересів та намірів.

Проблемою сучасної України є те, що конфлікти проходять в умовах незавершеної політичної, національної та моральної самоідентифікації українців. Вони недостатньо інституалізовані і тому можуть призвести до дестабілізації суспільства. Інституалізація конфлікту означає визнання учасниками суперечливих інтересів кожної зі сторін і водночас усвідомлення мети та предмету конфлікту. Інституалізація політичного конфлікту є однією із головних умов його регулювання та вирішення.

Політичною практикою вироблені шляхи стабілізації системи, які сприяють запобіганню внутрішньополітичних конфліктів: соціальне маневрування, політичне маневрування (декларація цілей, які відповідають інтересам переважної більшості населення країни; зміна політичного лідера), політичне маніпулювання (цілеспрямований вплив на громадську думку переважно через канали масових комунікацій), інтеграція контролєти, послаблення «системної опозиції», а також силовий тиск.

Особливого загострення політичні конфлікти набувають під час виборів. Ефективність організації будь-якої виборчої кампанії неможлива без врахування тих прихованих чинників, які багато в чому визначають її перебіг. Серед основних методів запобігання конфліктам під час виборчого процесу можна виокремити три напрями: робота інститутів, інформаційні ресурси та моніторинг.

Ті, хто виборюють владу, змушені вдосконалювати свої засоби конкуренції за голоси виборців, використовуючи виборчі технології. Політична боротьба по-суті проходить між тими, хто хоче до влади увійти, і тими, хто не хоче з неї піти.

На ефективність взаємодії влади і громадськості під час виборів впливають професійно організовані зв'язки з громадськістю. Оптимальною є конструкція управління складними комунікативними процесами, яка передбачає обов'язковість зворотного зв'язку, досить високий ступінь діалогічності при організації заходів, використання елементів дискусії та полеміки, абсолютну залежність від нього ефективних PR-кампаній. Метою діяльності відповідно до даної моделі є досягнення взаєморозуміння та двосторонньої комунікації, що призводить до збалансованих та гармонійних результатів. У межах цієї моделі передбачається використання досліджень, які мають у своїй основі вивчення сприйняття громадськістю «політичних

акторів», а також з'ясування того, які наслідки для суспільства може мати їх діяльність.

Результативність і повноцінність компромісу залежить від того, чи веде він до консенсусу як способу ухвалення політичних рішень і громадської злагоди. Для вітчизняних політиків важливим завданням має стати, з одного боку, ініціатива з пошуку та досягнення суспільного консенсусу в Україні, яку розривають протиріччя, на підставі вироблення якихось спільних цінностей. З іншого боку – досягнення так званого процедурного консенсусу, який не лише визначив би правила гри між гілками влади, а й передбачав би головне – правила врегулювання конфліктів [1].

Політичні рішення ухвалюються в результаті тривалих консультацій, дебатов, обговорень за участю зацікавлених сторін та експертів. Для досягнення консенсусу у політичній сфері важливе значення має **політичний дискурс**, що є важливим елементом дискурсивних практик. Від «Риторики» Аристотеля через багато поколінь політиків та мислителів, які прагнули оптимізувати пошуки згоди і звести до мінімуму руйнівні ефекти конфліктів, історія дискурсу припадає на п. XX ст. Саме в цей час з'являється семіотика, яка і заклала наукову основу для вивчення дискурсу.

Французький філософ, соціолог, політолог М.Фуко у роботі «Археологія знання» (1969 р.) вводить поняття «дискурсу» (чи «дискурсивної практики» як виду мовної комунікації), що означає сукупність певних правил та закономірностей, які дозволяють «управляти появою висловлювань як поодиноких подій»[2]. У поле дискурсу потрапляють величезні масиви вже промовлених слів, написаних текстів, їх фрагментів, цитат, інтерпретацій. Тому дискурс є не лише ситуативним використанням мови, але і величезною культурною та концептуальною основою, на якій будується новий дискурс.

У ідеалі дискурс має бути відкритою комунікацією, у якій беруть участь всі суб'єкти політики; в дискурсі мають перемагати аргументи, а метою учасників дискурсу має бути досягнення консенсусу і на його основі вплив на перебіг політичних подій. Однак, практика переконує, що політичний дискурс завжди відображає сутнісні характеристики політичної системи [3].

Сфера вживання терміна «дискурс» розширюється, а однією з його головних відмінностей є інтерактивність. Найпрезентабельнішим матеріалом для вивчення масово-інформаційного дискурсу виступає саме політичний його різновид, оскільки однією із головних галузей реалізації завдань і можливостей ЗМІ є саме соціально-політична сфера.

Дискурс є витвором з багатьма авторами, які досить часто не узгоджують свої дії, а навпаки, знаходяться у конфліктних стосунках. У цій ситуації дискурс якраз і стає тим явищем, яке об'єднує його учасників.

У інформаційних суспільствах публічність набуває особливого значення для політичного дискурсу, оскільки розповсюдження масових комунікацій розширює кількість учасників і, як наслідок, значно урізноманітнює його зміст та стимулює комунікації між політичними суб'єктами. Суть публічного політичного дискурсу полягає в тому, щоб зберігати і розширювати участь

громадських інститутів і громадян у політичному процесі, стимулювати пошук такого розв'язання проблем, які сприятимуть формуванню в Україні повноцінного громадянського суспільства. «Громадянське суспільство виникає як явище, мережа відношень і стосунків між людьми... на основі певних спонук мислення, розуміння і сприйняття, що продукують відповідні значення і символи, тексти і контексти, а також мотивують відповідні вчинки, поведінку і самодостатню (демократичну) мовно-мовленнєву практику»[4].

Для демократичних країн плюралізм не вичерпується позиціями владних інституцій та лідерів, а політичний дискурс ЗМІ виконує важливі функції забезпечення свободи слова, незалежного спостереження за діями влади, та виступає джерелом об'єктивної неупередженої інформації.

Чітко проявляється таке тривожне, небезпечне явище, як невідповідність політичної влади складним завданням, що постали перед українським суспільством. Хоча формальні ознаки демократії в країні існують, але взаємодії держави з громадянським суспільством немає. Пересічні громадяни все більше дистанціюються від влади, спостерігається «колапс» довіри. Тривожним є також те, що в суспільстві не існує домінуючої оцінки дій влади, парламентська коаліція, наприклад, вважає себе і владою і опозицією [5].

При всій важливості мовленнєвих аспектів політики, вона не зводиться лише до мовних актів. У політиці дуже багато різного роду дій, насичених символікою, смислом. Це і маніфестації, і політичні дебати, і різного роду процедури і церемонії. Всі вони побудовані на певних знаках. Ці знаки використовуються свідомо і систематично. Тому не можна не визнати, що дискурс охоплює всю символічну діяльність політиків та громадян. Це якраз і є суттю сучасного розуміння дискурсу [6].

Важливо напрацювати досвід укладення різноманітних компромісних документів між різноманітними політичними силами. Згадаймо, досвід Іспанії, де так звані пакти Монклоа, що їх підписали основні політичні сили як узгоджену програму дій з виведення країни із соціально-економічної та політичної кризи, запобігли небезпечній конфронтації у суспільстві. Основні учасники пактів взяли на себе певні зобов'язання, йшли на поступки, й окрім того, еліта свідомо формувала публічну сферу політики й створювала для цього відповідні механізми. В умовах України поки що не вдається сформулювати конкретизовану програму дій усіх гілок влади (спроба надання Універсалу національної єдності статусу закону не мало позитивних наслідків).

Для аналізу процесу прийняття рішень у кризових ситуаціях, коли стандартні правила управління зазвичай не реалізуються або недостатні використовують також когнітивне картування. Дана методика спрямована на аналіз того, як політичний діяч сприймає певну політичну проблему та встановлення його імовірної реакції на розвиток ситуації. Цей метод передбачає виявлення основних понять, цінностей, якими оперує політичний діяч, та причинно-наслідкових зв'язків між ними. У результаті аналітик отримує карту-схему, де на підставі вивчення промов і виступів політичного

діяча зображене його сприйняття політичної ситуації, міжнародної обстановки, окремих політичних проблем [7].

Метод керованого конфлікту має приховану назву – організаційно-діяльнісна гра (ОДГ), розроблений в колишньому Радянському Союзі і був призначений для інтенсивної форми рішення міждисциплінарних комплексних проблем. Унікальність та ефективність методу полягає у зануренні людей у кризу, змодельовану на основі виявлених у процесі попереднього тестування людей протиріч, з якої, завдяки людській волі та величезному бажанню взяти гору над ситуацією, людина або група виходили з новими знаннями і досвідом. Метод проведення ОДГ не передається через текст і навіть через відеозапис. Учасник ОДГ сам створює для себе необхідні знання в процесі гри і переживає власні болісні пошуки, напругу і відкриття. Після закінчення гри учасник несе із собою в життя нові відкриття і нові можливості. Відомо, що можна забути те, що ти почув від інших, але майже неможливо забути те, що отримав ти сам безпосередньо, долаючи перешкоди. Ігри проводилися з науково-дослідними і проектними інститутами, навчальними закладами, міськими органами управління, промисловими підприємствами. Найважливіше у цьому методі – це мистецтво створення кризи, яка змушує людину опинитися на новому рівні особистої поведінки [8].

Існують технології, що спрямовані на ескалацію конфлікту. Чим вищий рівень соціальної напруги, тим вище залучення соціального суб'єкту в кампанію. Для загострення ситуації використовується технологія розширення зони конфлікту, його глобалізації, яка реалізується через надання конфлікту гіперзначущості («це не просто вибори, вирішується доля країни»).

До цього ж типу можна віднести технологію створення супутних конфліктних зон. Мова йде про акцентування уваги на інших протиріччях між соціальними групами та побудові їх навколо основного протистояння. У якості супутніх конфліктних зон можуть використовуватися вікові та національні протиріччя. Визначення цільових електоральних груп фактично є змалюванням кордонів розширення зони конфлікту. Мета, яка може переслідуватися у даному випадку – це перетворити протистояння у конфлікт «всіх проти всіх».

Маніпулятивні технології використовують такі емоції людини, як незадоволеність, страх, заздрість, нетерпимість і т.п. Поживним ґрунтом для таких технологій є нестабільність у країні, розірваність соціальних зв'язків, втрата ідейних і моральних орієнтирів, низький рівень політико-електоральної культури громадян і т.п.

Технологія заміщення агресії страхом подібна до технології перейменування ситуації, яка відома в НЛП як «рефреймінг» [9] і суть якої полягає в тому, що із зміною контексту зміст події змінюється. Оскільки емоційна реакція на ситуацію, як правило, дещо випереджає її раціональне осмислення, то нав'язування контексту, що суперечить власній реакції виборців, вимагає застосування додаткових технологічних засобів (мається на увазі побічне переконання), в результаті чого власна позиція на політичні

реалії змінюється.

Технології дискредитації супротивника і повного обдурювання виборців, як правило, нелегітимні. Це такі прийоми і методи ведення виборчої кампанії, котрі відрізняються підкреслено аморальним характером, спрямованим на дискредитацію опонента, та реалізуються за принципом “мета виправдовує засоби”. Насправді технологій подібного ґатунку значно більше. Всі вони використовуються не ізольовано, а у певних поєднаннях, або ж чергуються одна з одною. Тому, виведення певної аксіоми або константи побудови тієї чи іншої кампанії, реконструкції закономірностей процесів та механізмів управління, що розгортаються в кампаніях є досить умовними. На жаль, виборча кампанія — це завжди процес, який межує між дозволеним і недозволеним, контрольованим та стихійним, чим і пояснюється порушення цих кордонів.

Особливу увагу необхідно звернути на систему контролю, яка регулює виборчий процес, зокрема, юридичні норми, що передбачають санкції у разі їх порушення. У першу чергу, законодавчі акти визначають умови та порядок самої процедури виборів. З іншого боку – норми, що регулюють виборчий процес містять достатньо великий діапазон свободи. Легітимація конфлікту — це запровадження правових та інших норм, в межах яких конфлікт може регулюватися.

Конфлікт – це перш за все, криза у соціальних відносинах, що робить їх розвиток непередбачуваним, ризикованим, значною мірою хаотичним. Тим самим він заважає підготовленій попереднім ходом історії трансформації одних суспільних явищ в інші; нові суспільні форми, що продукуються конфліктом, маючи кризову природу, не є гарантовано оптимальними і прогресивними для конкретних умов.

Структурування конфлікту передбачає визначення носіїв конфліктних інтересів, їх силового потенціалу, балансу інтересів та ієрархії впливу в суспільстві.

Редукування конфлікту – це дія щодо послаблення його гостроти, переведення на більш низький рівень протистояння, тобто застосування реальних кроків для вирішення конкретного конфлікту. Окрім того, необхідно у всіх політичних посланнях до суспільства, чітко формулювати загальні пріоритети, політичні цінності та цілі, які б могли консолідувати націю.

Недостатній рівень опрацювання зазначеної проблематики засвідчується нерозвиненістю таких її сегментів як соціальне проектування, ризикологія; прогнозування у сфері законотворення, запобігання політичних конфліктів, супроводження виборчого процесу; прийняття, практичне втілення та передбачення наслідків політичних рішень; політичний консалтинг, забезпечення ефективності державного управління та ін.

На сьогодні науковцями застосовуються підходи, в основі яких переорієнтація потенціалу досліджуваного напряму з політичного маркетингу й виборчих технологій на обґрунтування й вибір альтернативних варіантів політичних рішень; дослідження кризових явищ і конфліктів, що включає проектування моделей і варіантів їхнього вирішення; створення

банку даних щодо можливих політичних ризиків як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях [10].

Політична криза, яка охопила парламент і всі державні інституції в Україні, є сигналом і для влади, і для всіх інституцій громадянського суспільства. І справа тут не лише в тому, який подальший сценарій політичного розвитку України: нова коаліція, дострокові парламентські вибори чи одночасні дострокові парламентські та президентські вибори. Влада має бути налаштована на конкретну мету. Для стабілізації політичної ситуації в країні необхідне вироблення чітких правил функціонування державної влади, які б всі виконували. Конституційні зміни мають бути легітимними, які б визнала суспільство та всі провідні політичні сили, а головне — які б усі виконували.

На думку професора Ф.М.Рудича, «під час гострих політичних негараздів найбільш ефективний засіб відтворення контролю над суспільними процесами необхідно шукати у нових, більш дієвих формах управління, у зростанні ефективності інститутів влади, а не у жорсткій, часто беззмістовній боротьбі владних структур та витончених політичних інтригах, що зараз спостерігаємо у нашій країні» [11]. Саме здатність політиків обирати адекватну лінію поведінки в умовах конфлікту є свідченням їх потенціалу як лідерів, що є однією із важливих передумов успіху на виборах.

Рухами всередині системи, як доводять закони фізики, владу не змінити — імпульсу не вистачає. Необхідний тиск ззовні. Можливо, економічна криза стане таким зовнішнім імпульсом, який виведе систему влади на необхідний рівень, здійснить очищення. Необхідними для країни на сьогодні є реальні зміни, а не часові «перереформатування», якими ми живемо останні роки. Стратегічні питання у нас не в пошані. Головною проблемою для України є не світова фінансова криза, а *внутрішня криза* розвитку політичної системи та економіки, політична нестабільність і нерозвиненість середнього та малого бізнесу.

Вивчення політичних конфліктів дозволяє виявити тенденції розвитку електоральної поведінки, ступінь залежності окремих груп інтересів від нелегітимних PR-технологій. Досвід українських виборів говорить про необхідність законодавчої регламентації питань застосування PR-технологій, створення цивілізованих норм і правил виборчої боротьби та незалежних ЗМІ, обмеження використання «брудних» технологій та адмінресурсу.

У цілому ж можна стверджувати, що культура розв'язання політичних конфліктів в Україні формується. Проте динаміка цих процесів ще замала. А це може призвести до непоправних наслідків для нашої держави. Важливим є неприпустимість конфронтаційного шляху розвитку між учасниками політичних баталій. Діалог як спільна діяльність учасників політичної комунікації є також надзвичайно важливим інструментом становлення громадянського суспільства в Україні, формування інформаційної політики держави та механізмом запобігання конфліктним явищам під час виборчого процесу. Відсутність стійкої традиції формування широкої суспільної злагоди, не врахування європейського досвіду компромісів призводить

до того, що компроміс розуміється лише як розподіл сфер впливу між основними політичними гравцями в Україні.

На сьогодні в Україні триває процес становлення політичного простору, у якому колишня система політичних інститутів і зв'язків зруйнована, а нова ще не склалася. Цілоком зрозуміло, що у такому перехідному стані починають виявлятися невдалі і нефіксовані раніше розбіжності між політичними й іншими формами соціально-владних контактів.

Суспільство повинно прагнути до побудови моделі демократії, що базувалася б на роздумах, на умовах комунікації, практика прийняття рішень у якій спрямована на обговорення та дискусії. Діалогічні відносини, що визначають специфіку дискурсу, більш значущі, ніж пасивне сприйняття: вони вимагають відповіді, аргументації, заперечення суб'єктів дискурсу. Жодна теорія, ідеологія, точка зору не повинна володіти монополією на істинність, оскільки на перший план має виходити стратегія досягнення консенсусу у політичному дискурсі.

1. Гринецький С. Про компроміси і консенсус // Дзеркало тижня. — 2007. — № 31(660). — 24 серп. — С.5. **2.** Фуко М. Археологія знання. — К., 1996. — С.27. **3.** СМІ и політика: Учеб. пос. / Под. ред. Л.Л.Реснянской. — М.: Аспект Пресс, 2007. — С.157. **4.** Карась А. Громадянське суспільство: особливості його теоретичного усвідомлення і дискурсивно-етичного здійснення // Громадянське суспільство в Україні за доби глобалізації: ціннісно-нормативне та інституційне забезпечення його розбудови / Відп. ред. А.Єрмоленко. — К., 2007. — С.23. **5.** Політичні підсумки року: Матеріали «круглого столу» (Київ, 23 грудня 2008 р.) / Укр. центр політ. менеджменту. — Режим доступу: www.politik.org.ua. **6.** Политология: Лексикон / Под. ред. А.И.Соловьёва. — М.: РОССПЭН, 2007. — С.538. **7.** Коваленко А.О. Політичний аналіз і прогнозування. — К.: Наук. світ, 2002. — С.134. **8.** Старчевський Ю. Секретні виборчі технології Юлії Тимошенко. Опора на керований конфлікт // Українська правда. — 2007. — 5 листоп. — Режим доступу: www.pravda.com.ua. **9.** Дилс Р. Изменение убеждений с помощью НЛП. — М., 1997. — С.185. **10.** Ващенко К.О. Політичний аналіз і прогноз у сучасній Україні. — К.: Логос, 2008. — С.161. **11.** Рудич Ф. Вожди разные важны... // Київський телеграфЪ. — 2008. — 20-26 июня. — С. 4.